

տարակոյս, եթէ քիչ մը աւելի ընդլայնելով բա-
ռագէտի իր հորիզոնը, յարգել գիտնար հեղինա-
կաւոր բառաքնին հեղինակներու բանաւոր առա-
ջարկները: Գ—Մի ուղղագրական փորձը անիմաստ
գրչի խաղ մըն է պարզ նորայրի ուղղագրութեան
քով, Բառաքնութիւն, էջ 30—31, ուր կը գրուի
«կարդալ լսելեացն ցնցող» տես եւ յեղիշէի մեկնու-
թեանն Յետուայ Ժ., էջ 175 «Հարկ է ընդ երկու
ցնցողը — Կնկնցի ներքս մտանել եւ ընդ ձայնական
հնչումնն ի սիրտն աղգել» Դարձեալ կորիւն վար-
դապետ, էջ 251, ուր կը գրէ նորայր «լսելեացն
ցնցող», տպ. լսելեացն ցող, իսկ Ձեռ. լսելեացն
ցող, այսպէս եւ Չամչեան, Պտմ. Հայոց, Հ. Ա.,
էջ 685, որոյ վերջին մասն տարբեր է, զամենայն
լսելեացն ցող ականջացն եւ սրտիցն ցողէր: Յո-
ւր կը գրէ եւ նոր. Հայկզ. եւ կ'ըսէ. բառ անյայտ
որպէս Յնցող կամ ցող. նոյն ուղղագրական ա-
ռաջարկը նաեւ Աճառեանի քով, Բանասէր,
1903, էջ 189.

Հ. Ա. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

ՔՆՆԵՐԱՅԻՆԻԹԻՒՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԻ

ՆՈՐԱՅՐԻ Ն. ԲԻՆԶԱՆԻԱՅԻՆ

(Հարաւորութիւն)

Խ. 3126. «Բաղկու? [տպ. Բաղկու!]:»
= Տես ի համարն Ժ.:

ԽԱ. 3170. «Բարկծեղ կամ Բարծ-
կեղ: Տես Եղամա:» — 628. «Եղամ. Յովբայ
գրոց մեկնութեան մէջ կ'ըսուի. «Բանջարն՝ զոր
յիշէ Յովբ. Գերեմ, որ Եղամ ասեն»: Գալիենոսի
բառից մէջ գրուած է Կերիոն, որոյ հայերէն
յատուկ անուն ալ գրուի Բարկծեղ կամ
Բարծկեղ: Յունարէն Եղամ, Ἐλγμος [տպ.
Ἐλγμος] տեսակ մի է Կորեկի: — 1395.
Կերիոն: Տես Գերիոն եւ Եղամ [տպ. Եղա-
մա], Թ. 469, 628: Յիշուի ի Տարօն եւ ի
խոտուղոր: Իսկ ի Թ. 1036, ի բառն խաբա-
րան Բանջար՝ որ կը գտնուի ի գիրս Յովբայ,
Լ. 4, կ'ըսէ Հ. Արիշան. «խաբախտ Բանջար...
ըստ այլոց՝ յունական Ալիս կոչմանէն երեւի
գոյական բառ, յատուկ աղային բոյս մի ձիթե-
նանման տերեւներով. ինչպէս մեր վանական
վարդապետն այլ կ'ըսէ. «Չխաբախտն» այլք
Ալիմայ թարգմանեցին, եւ կէսք Գերիոն (տես
Թ. 628), եւ է սա բանջար աղէհամ, որ յու-

տելն լցուցանէ զտեղի հացի», ըստ Լտ. Ալիմայն
տեսակ մի է Ջղախոտի, *Alisma Plantago*,
արաբ. Մէղմար-էր-Ռայի, որ թարգմանի Հոլմ-
էր. [= գղ. Flûteau, Plantain aquatique]:
[նոյնպէս եւ ի Թ. 1733, Հովուի փող, սխալ
է գրելն. «Տես եւ խարշափուն»: Աստ եւս կը
շիտթէ Հ. Արիշան զ*Alisma* ընդ *Halima*, *Ha-*
limos, *Halimus*:

= Որչափ շփոթութիւնք. Բարկծեղ կամ
Բարծկեղ բոյս կը համարուի եւ նոյնանիշ ընդ
Եղամայն կամ Ալիսայն. սա ալ մերթ կորեակ
(= յն. Ἐλγμος) է, կ'ըսուի, մերթ Հովուի
փող (= Լտ. *Alisma*):

Գաղիանոս Ա, Բ, Գ, Դ միաբան կը գրեն.
«Կերիոն. Բարձկեղ», եւ ոչ Բարձկեղ: Կերիոն է
յն, *Kηρίον*, *Ulcère celluleux*, որ է Տեսակ
մի կեղ: Բարձկեղ նոյն թուի ընդ Բարձկեղ =
գղ. *Gangrène*, այլով նշանակութեամբ. Նոր
Հայկազեանն կը վկայէ որ ի Ղեւտ. ԻԱ, 20,
Բարձկեղ, գրեալ է ի Ձեռագիրս ինչ Բարձկեղ.
կամ Թերեւս Բարձկեղ՝ ուղղելի է Բարձկեղ. հա-
մեմատէ «Բոր կամ Բարձկեղ» եւ Հանքեր, գիրք
Վարդապետ, ՅԻԷ, 223: — Տարօնեցոց եւ
խոտաբոյսից Կերիոն խոտն անծանօթ է ինձ. բայց
սորա Գերիոնի հետ նոյնութիւնն՝ մեծապէս երկ-
բայական, վասն զի ի բանի անդ վանական վար-
դապետի՝ Նոր Հայկազեան կը կարգայ Գերիոն
կամ Գերիոն, եւ Գերիոն կը համարի թուրքերէն
Բերիլի [գղ. *Céleri*]. տես անդ Գերիոն, խար-
շափուն: — Եղամայն կամ Ալիսայն ոչ յն. Ἐλγ-
μος = Կորեակ է, եւ ոչ Լտ. *Alisma* = Հո-
լուի փող. այլ յն. Ἀλμον կամ Ἀλμος, գղ.
Arroche de mer (Alex.), որ եւ *Halime*, nom
vulgaire et spécifique de l'*Arroche halime*
(Կորեակ), Տեսակ մի թաղթ կամ թալլ: Նոյն-
պէս եւ կեւրիոս (Հ. Բ, 96) ՂԱԼԱՇԱՆԻ (*Mal-*
luach) Յովբայ երբայական բնագրին, Լ. 4,
որ յեթանոսից թարգմանեալ է *Halima*
(= Ալիսայն) եւ ի մերոց խաբախտն Բանջար, կը
կոչէ Լտ. *Halimus latifolius*, *fruticosus*;
Atriplex [գղ. *Arroche*] caule fruticoso, fo-
liis deltoidibus integris.

ԽԲ. 3188. «Բերքէշ. Բաշխտակն է.
տես զայս:» [Յերես 697, սինակ Գ, Բերքէշ
ուղղելի է Բերքաշ, Բերքաշ:]

= Ի Հայկական Բառաքնութեան, երեսը
124—126, ցուցած եմ որ Բերքէշ ոչ է Բաշ-
խտակ. Լտ. *Acorus*, գղ. *Acore*, *Roseau odo-*
rant, թուրք. Էլիք Էլիք (տես Ռոշքեան, Նոր
Հայկզ. Ջախջախեան, Առձեռն, Էմիլեան. եւ

un prissant emménagogue., P. Poitevin, Nouveau Dict. Universel de la langue française, 2 vol., Paris, C. Reinwald, 1860.

2. Ջրանգարեալ յունական բառս Գաղիանոսի՝ Զ. Ալիշան ոչ ուղիղ կ'իմանայ ի թ. 3020 յն. "Αγρωστας, որ ոչ թէ կը նշանակէ "Որ եւ է ածուոց բերք", այլ 1. գլ. Chiendent, Սէզ. 2. Herbe, Gazon, Սէզ, Խոտ: 3. Toute plante sauvage, Ո՛ր եւ է բոյս վայրի:

ԽԶ. 57. "Աղիճ: Գալիենոսի բառից կարգին դրուած է զուգանիշ կէտէ, որ է Cnidium [տպ. Cnidium], փ. Cusson: Տես Գոճմակ:

= Աղիճ՝ է ուսմականն Եղիճ խոտոյ (տես զայս ի թ. 650), ինչպէս կ'ըսէ եւ նոր Հայկզ. յ "Եղիճ". "Ասի եւ իբր ում. Աղինճ, Աղիճ, Աղիճ, Աղիճիկ, Եղիճիկ, Եղիճուկ": Իսկ ուր կը գրեն Գաղ. Ա՛ "Անիգոս. Աղինճ", եւ Գաղ. Բ՛ "Անիգոս. Աղիճ", այդ կէտէն ոչ է յն. *χνιδιον* գլ. *Daphné-cnidium*, (զոր Լեոնէ կը գրէ *Daphne gnidium*, եւ գլ. կը կոչէ *Garou*), այլ յն. *χνιδηγ*, գլ. *Ortie*, որ է Եղիճ: Գլ. Cusson = Cnidium չգիտեմ. ըստ Լեոնէի Cusson կամ Cosson է նորընձիւղ ուռ որթոյ յետ յօտելոյ:

ԽԷ. 3276. "Ամրկենի: Թուփ է ուսկից Յախ աւել շինեն, ի խոտուջուր:

= Ապա ուրեմն է Հաւաքէի, թ. 1673, որ Թուփ թէ ըսուած է եւս Հաւաքէի, եւ Ամրկենի խանգարեալ ձեւով պահուած ի խօսս խորընցի գիւղականաց: Ի Հաւաքէի, աւել կազմուիլն գիտենք ի Մխիթար Գոչէ, Առակ ԻԵ, զոր կը յիշէ եւ Հ. Ալիշան ի թ. 1673:

Կարծեմ նոյն է ընդ Հաւաքէի, եւ Հաւաքէի, ի բառիցն Հաւաքէի, զոր Հաւաքէի կը գրէ ի թ. 1678: "Հաւաքէի. Յախ մի ուսկից աւել կու շինեն. Թերեւս նոյն է եւ Հաւաքէի, 1679. Հաւաքէի. Բայց բժշկարան մի ծանօթ բոյս մի անուանէ զայս. "Մատիտեղն, որ է փարսի անպարս, որ կոչի փիր, հայերէն Հաւաքէի (Հաւաքէի գրած). Գոչ թի Թուրքերէն": Նոյն Թուփ եւ նոր բառահաւաքի Հաւաքէի գրածն: Այս "Հաւաքէի" աւելի կը զօրացնէ զիմ կարծիս Հաւաքէի գրելոյ, եւ ոչ Հաւաքէի. մանաւանդ զի Շալակին, երես 677, թիւ 565, կայ ի բժշկարանէ վկայութիւն "զերդ Հաւաքէի է", զոր Հ. Ալիշան կարծեմ սխալ կը հաւանայ Հաւաքէի նման:

Իսկ փէր (որ ուղղելի Թուփ Բէր [Հոփուի = արք. Աւա Էր Բէր]) եւ Հաւաքէի, գլ. Renouée (տես Հաւաքէի, թ. 1991), չունին աղերս ընդ Հաւաքէի: Զպատճառս Հաւաքէի կոչմանդ ալ կը տեղեկանանք ի Գէորգայ. "Պէրսիանոսէն է խոտ ինչ երկայն եւ փշալի, որոյ գլուխն է Բէր Գոչ. որ առ բժիշկս ասի Աւա Էր Բէր, այսինքն Հոփուացուպ, Զոյառ Բէր Բէր":

ԽԸ. 114. "Անղուն: Որ է վարդին Մնթինն (կամ մթինն), որ է Գէլ-հար վարդ. հոտով վարդն չէ: Այսպէս գրուած է յԱնգիտի անպէտն, — 2487. "Պաղուն. վարդ լի-Մնթին է, որ է այն վարդն՝ որ պեղծ հոտ ունի, եւ գոյնն կարմիր վարդի պէս է. այնոր Պաղուն կ'ասեն, ըստ Ամիրտ. — փ. Rose fétide... — 2084. "Մնթին. Տեղ տեղ յիշուի ի բժշկարանս, իբրեւ վայրի կամ անարգ տեսակ, որ եւ կոչուի Գէլ-հար վարդ եւ Անղուն (թ. 114):

= Ջնջելի է Թիւն 2084, վասն զի Մնթին առանձինն չէ բուսոյ անուն, այլ արարերէն կը նշանակէ Զարահոտ, եւ վերջ բառի հետ կցած վերջ Է-ն Գէլ-հար է վարդ Էր-հար: Իսկ յԱնղուն եւ Պաղուն գրութեանց յայտ է թէ մի սխալ է, զոր չկարացի ստուգել: Թերեւս զՊաղուն պէտք է կարդալ Պ. Աղուն, այս ինքն "Պարսկերէն Աղուն":

Հ. Ալիշան նոյնպէս առանձին առանձին կը գրէ թ. 262, Ափնիք (որ կը յիշուի եւ ի թ. 2268), եւ թ. 2013, Մարդու Գէլ-հար: Ջնջելի է Ափնիք, որ պարզապէս կը նշանակէ Ափ, գլ. La paume de la main. Իսկ Մարդու Գէլ-հար Թարգմանութիւն արաբականին Գէլ-հար = Ափ մարդոյ, է Տեսակ մի բոյս, որոյ իսկութիւնն անձնօթ է գիտնոց, կ'ըսէ Հ. Ալիշան, միջոցեւ ի թ. 262 գլ. Consoude խոտոյ պատկերն կը դուռի եւ հայերէն կը կոչուի Ափնիք: (Գէորգ կը գրէ ի Զերդեղէ. "Արմատ խոտոյ իրիք, որ նման է Գէլ-հար մարդոյ. եւ լինի գեղին եւ սպիտակ": Տես Զերդէ Կի ի Հաւաքէի, թ. 579):

ԽԹ. 216. "Արկած? Բժշկարան մի ի կարգի դեղոց գրէ. "Սատաճ հընդիկ. Հնդկի Արկածի տերեւ": Նոյնն՝ Հնդկի Սատաճը Նուարտակն է կ'ըսէ, բայց Արկածին ինչ ըլլալը չի յայտնեց: — 1250. "Կաժ. կոչուի եւ կասկած. արք. Սաթի, Malabathrum [տպ. Malathrum], եւ այլն: — 1337. "Կասկած. Զոր ուրիշ օրինակ գրոց (բժշկարան) կ'արեւմտ գրէ, եւ յիշուի տերեւն. կասկածի տերեւ. եւ

է Սաթէն չէրի, լատ. Malabathrum, եւ այլն:
— 2712. «Սաթէն. Տես կաթ եւ կասկած»,

== 4. Ալիշան իմացած է զնոյնութիւն
կաթ եւ կասկած գրութեանց, բայց ոչ զԱր-
կածի, Թ. 216, յորում կը շփոթէ շՍաթէն =
Malabathrum ընդ Շէյթաթէն = Passerage,
նուարտակ. (տես ի համարն ԿԴ): Արկած,
կաթ, կասկած անծանօթ են ինձ: Բժշ. Ա.
145, կ'ըսէ. «Սաթէն չէրի [= լատ. «Malabathrum
= արբ. Սաթէն», Meninski, Onomasticon].
Ի Հընդկաց գայ, զէդ կաթայն [գլ. Laurier]
տերեւ է, իսկ թրգմ. Գեղոց «Հնդկիկ Սաթէն.
Հնդի կաթայն տերեւ», նոյնպէս Գաղ. Ա. «Սաթէն.
Հնդկիկ կաթայն տերեւ», Կաթայն է ուրեմն ու-
ղիւն, ոչ կաթ կամ Արկած կամ կասկած.
կամ թէ նոյն իսկ կաթայն է կաթայն ըստ
Ա. բժշկարանի: Թրգմ. Գեղոց կը գրէ դարձեալ.
«Հնդկիկ սաթէն. նուարտակ», պիտի տեսնենք ի
համարն ԿԴ որ նուարտակ է «Հնդկիկ Շատոէճ»,
ուրեմն եւ «Հնդկիկ սաթէն», ուղիւն է «Հնդկիկ
Սաթէն»:

Մ. 271. «Բազալորդ ?» եւ այլն:

== Ուղիւն թուի Բաթալորդ. տես ի հա-
մարն 2Դ, ԿԴ:

ՄԱ. 406. «Գամճակ. Տես Գոճամակ»,

== Գոճմակ է ուղիւն, լաւ եւս Գոճմակ,
որ եւ Գոճմակ ի բառս Գաղիանոսի: Տես ի Հայ-
բնագրէ Թ. 512, Գոճմակ կամ Գոճմակ:

ՄԲ. 431. «Գարճին կամ Գարճին, տե-
սակ մի վայրի տանձ»,

== Լաւագոյն է Գարճին գրութիւնն, Թ.
3174, 2918:

ՄԳ. 467. «Գետոյ պտուղ»:

== Պիտի «Գետ» պտուղ. տես ի հա-
մարն 1Ե:

ՄԴ. 475. «Գէշուր. Ստեպղինն է, ըստ

Պոնտացոց կամ Տրապիզոնցոց» — 3202.

«Զընթ (Գէշիթ) կոչեն Պոնտացիք Ստեպղինը»:

== Կամ Գէշուր է Գէշուր, կամ Գէշուր
(Գէշուր) են Գէշուր (Գէշուր). որով եւ է օրի-
նակաւ ընթելի է մին յերկուց թուոցդ, 475 եւ
3202:

ՄԵ. 486. «Գիննդէզն. Գալիննոսի
բառից մէջ Պիքի, Πικρός յոյն բառին զուգուած
է, որ նշանակէ կծու կամ թթու. եւ թուի լատ.
է, որ նշանակէ տեսակն կոչուի եւս Scorzo-
Pieris. հասարակ տեսակն Սինձ բանջարին տեսակ
nera picroides. ուրեմն Սինձ բանջարին տեսակ
մէջ. տես զայս: Այլ եւ այլ տեսակք են Գի-

ննդէզի ի Բաբերդ, յԱկունս Եփրատայ, ի Մա-
րաշ, Այնթապ:

== 2Իք հայ բառ Գիննդէզն: Գաղիանոս
Բ. նախ կը գրէ «Պիկրի. զիննդէզն», եւ ապա
«Պիտրիգին. Եղէզն», իսկ Գաղ. Ա. մի անգամ
«Պիկրիգին. Եղէզն», («Պիկրի. Գիննդէզն», ըստ
Հ. Ալիշանի): Պէտք է ուղղել «Պիկրիգին.
Եղէզն», յն. Πικρίς (սեռական πικριδος),
գլ. Chicorée sauvage ou Sorte de laitue
amère, որ հայերէն կ'ըսուի Եղէզ (Եղէզ, Թ. 8.
Թիւք, Թ. 11, եւ այլն), եւս Եղերդ, Դառնիճ:
Տես ի Հայբնագրէ, Թ. 635, Երես 155, Եղէզ
== Եղերդ. տես եւ Թ. 649, Եղէզ:

ՄԶ. 3307. «Գմոշոյ պտուղ. Այսպէս
անուանէ հին Բժշկարան զԳոզմաշինն. տես Թ.
474:

== Բժշկարան Ա. սխալ գրած է Գմոշոյ
պտուղ, փոխանակ Մոշոյ պտուղ, որ է գլ. Fruit
du tamaris, արբ. kismasegj (Կեւսիս, Հ.
Ա. 537), պրս. Բէշմաշ, զորմէ կ'ըսէ Գեորդ.
«Է գոզակն այն ծառոյ, որ կոչի թուրքերէն
Եւշմաշ» (= գլ. Tamaris, Մոշի): Տես
«Մոշ» պտուղ ի Հայբնագրէ Թիւք 474, 808,
2584, 3370:

ՄԷ. 584. «Դեղուր. Բժշկարան մի
գրէ «Դեղուր» կէտէ, որ է Ղաթէն. մեր լե-
զուով ուրիշ համանիշ անուններ ալ ունի. տես
Երեսնակ, եւ ի Թ. 669, հոմանիշ կը դրուին
Երեսնակ, Անիծած ծաղիկ, Դեղուր, Ղաթէն:

== Լաւագոյն գրութիւնն բառիս է Բեղու-
ր» կէտէ, ըստ Ա. բժշկարանի. տես Հայբնագրէ,
Թ. 38: Նոյն է անտարակոյս եւ Բեղուր» կէ-
տէ, որ կը յիշուի առանձին ի Թ. 780: Կայ
եւ Բեղուր» ի Գիրս Աստուծոյ, 3Գ, Երես 206,
զոր կը նշանակէ եւ Հայբնագրէ, Թ. 781: Թե-
ղուր» է կարծեմ Սպիտակ Տղաի (գլ. Guimauve)
արմատն:

(Շարանակիւն)

